

**การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน:
กรณีศึกษา ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกเลียง จังหวัดระยอง.**

**Development and Tourism Management for Community Economic :
A Case Study of Prasea Sub-district, Klaeng District, Rayong Province**

นักรบ เลียรอำ, ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ เรื่อง “การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกเลียง จังหวัดระยอง” ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 2) เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกเลียง จังหวัดระยอง

ผลการศึกษาพบว่า

การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจชุมชนปากน้ำประแส ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ คือ 1) การมีผู้นำที่เข้มแข็ง 2) บทบาทและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง สนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ และคอยให้คำปรึกษาด้วยการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมาร่วมกันประชุมประชาคม 3) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม 4) การสร้างระเบียบและกฎเกณฑ์ 5) การสร้างเครือข่าย และ 6) ความไว้วางใจ ส่วนการบูรณาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยเครือข่าย คือ 1) จุดเริ่มต้นแนวคิดการบริการภาครัฐด้วยเครือข่ายการทำงาน 2) ข้อได้เปรียบของการทำงานในลักษณะเครือข่าย 3) ลักษณะของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน 4) ภารกิจที่ต้องอาศัยการทำงานแบบเครือข่าย 5) ปัจจัยที่เป็นหัวใจให้เกิดความร่วมมืออย่างยั่งยืน และแนวทางการบริหารจัดการโดยเครือข่ายเพื่อบูรณาการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่เทศบาลปากน้ำประแส 1) การสร้างเอกภาพระดับเป้าหมาย 2) กระบวนการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน และ 3) องค์กรเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนที่ชัดเจน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, เศรษฐกิจชุมชน

Abstract

This research on “Development and Tourism Management for Community Economy: A Case Study Paknam Prasea Sub-District, Klaeng District, Rayong Province” was aimed to study the management and development of community-based tourism (CBT).

The results showed that the development and management of community-based tourism were success: 1) the presence of a strong leader, 2) the role and functions of Paknam Prasea Municipality, budget support facility and to provide advice on the management of tourism. Including open space, the community came together meetings 3) the process of participation 4) the rules, regulations, and 5) creating networks and 6) the trust. The integration of the tourism industry by the network: 1) the beginning concept of government services with network function 2) advantages of working in a network 3) the nature of cooperation between the public and private 4) mission requires the network 5) factors is central to cooperation and sustainable management practices by the network to integrate the tourism industry in the area of Paknam Prasea municipality: 1) creating a unified target 2) The process of monitoring the implementation of clear and 3) enterprise network to drive clear.

Keyword: Community-based tourism Management, Community Economic

บทนำ

การศึกษาเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวชุมชน” (Community based-tourism) เป็นความพยายามที่จะหา มุมมองใหม่ ๆ ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนในเชิงของการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีจุดประสงค์ให้ชุมชนมีรายได้เสริมจาก อาชีพหลัก การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเป็นการปรับตัวของชุมชน หลังจากที่ชุมชนไม่สามารถต้านทานต่อกระแสของ ระบบเศรษฐกิจ ที่มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรม ชุมชนที่มีทุนน้อยหรือสายป่านไม่ยาว หรือไม่สามารถจัดหาเทคโนโลยี สมัยใหม่มาแข่งขันกับระบบทุนขนาดใหญ่ได้ การปรับตัวของชุมชนดังกล่าวให้สามารถยืนหยัดท่ามกลางกระแสระบบ เศรษฐกิจดังกล่าว ชุมชนได้นำการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือหารายได้ โดยใช้ความได้เปรียบของทรัพยากรท้องถิ่นเป็น ฐาน ผสมกับการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางทะเล

การพยายามตอบคำถามข้างต้นด้วยการเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวที่ไม่ช่วงชิงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน หากแต่มุ่งตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นให้มากที่สุด ด้วยการใช้ทรัพยากร และเทคโนโลยีในชุมชนเท่าที่จำเป็น ที่สำคัญยังต้องมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับคนในชุมชนอีกด้วย ในขณะที่ คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนดังกล่าว จะต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ (David A. Fennell, 2008: 17-45) ได้แก่ หนึ่ง ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังครอบครัวของสมาชิกในชุมชน ในฐานะการเปิดให้เป็นที่ พักอาศัยของนักท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ หรือจำหน่ายสินค้าของตนเอง โดยไม่ต้องผ่านนายหน้าใด ๆ สอง ต้องเป็นการ ท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภค และการยกระดับความเป็นอยู่ ที่มุ่งสร้าง “เพื่อสมาชิกในชุมชน” แต่ไม่ใช่ “เพื่อนักท่องเที่ยว” สาม ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียด ด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน อันเนื่องมาจากความพยายามนำความทันสมัย สู่ ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้าง จิตสำนึกในการเคารพและรักษาสีงแวดล้อม สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว และท้ายที่สุด ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในระดับนานาชาติ นานาภูมิภาค ที่ล้วนอยู่ภายใต้ นานาวัฒนธรรมโดยนัยนี้การท่องเที่ยวชุมชนต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สอนให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทาง ชีวิตภาพและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม และไม่มองว่าใคร “เจริญกว่า” และใคร “ด้อยกว่า”

ปัจจัยจูงใจในการเลือกตำบลปากน้ำประแส อำเภอกะลา จังหวัดระยอง

จังหวัดระยองมีลักษณะพื้นที่ที่ประกอบด้วยชายฝั่งทะเล ที่ราบชายฝั่งและที่ลาดสลับเนินเขาและภูเขา ทำให้ จังหวัดระยองเป็นจังหวัดที่มีความงดงามและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงแผ่นดินที่เปี่ยมไปด้วยแร่ธาตุ ต่างๆ ทำให้อาชีพเกษตรกรรมของคนระยองได้รับผลผลิตดี รวมทั้งจังหวัดระยองยังเป็นแหล่งประมงและผลิตอาหาร ทะเลแปรรูป ส่งผลให้ระยองกลายเป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้ด้วยทำเลที่ตั้งที่ของจังหวัดอยู่ไม่ไกล จากกรุงเทพมหานคร และท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ มีการคมนาคมสะดวก จึงทำให้จังหวัดระยองกลายเป็นเมือง ท่องเที่ยวชายทะเลที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาคและของประเทศอีกด้วย (คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดระยอง, สำนักงานการ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระยอง)

จะเห็นได้ว่าจังหวัดระยองถือเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทั้งด้านการเกษตรและการท่องเที่ยว ที่มีผลต่อการ พัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ ปัจจุบันแนวโน้มการพัฒนาในด้านการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกกำลังมีทิศทางไป ในทางที่ดี โดยอาจพิจารณาได้จากประเด็นดังนี้

1. การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community = AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งจะ ทำให้มีการเดินทางติดต่อทางการค้า การบริการ การลงทุนและการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีฝีมือใน 10 ประเทศของ อาเซียน ในกรณีของชายฝั่งทะเลตะวันออกย่อมเป็นโอกาสที่จะเปิดให้มีการท่องเที่ยวระหว่างไทยกับประเทศอาเซียน อื่นๆมากขึ้น

2. การสร้างถนนเฉลิมบูรพาชลทิศเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออกเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลใน ระดับสากลตั้งแต่จังหวัดระยองไปจนถึงจังหวัดตราดพบว่าในระหว่างปีงบประมาณ 2549 – 2555 กรมทางหลวงชนบท จะสร้างถนนดังกล่าวได้เป็นระยะทางยาวถึง 113 กิโลเมตร โดยใช้งบ 1,414 ล้านบาท (สำนักก่อสร้างทาง กรมทางหลวง ชนบท)

3. การเพิ่มความสะดวกในการคมนาคมขนส่งในแถบจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกโดยมีการจัดทำโครงการขนาดใหญ่ (Mega Project) เช่น โครงการรถไฟฟ้าจากกรุงเทพฯ มาสู่ชลบุรี ระยอง และจันทบุรีในอนาคต การเปิดสนามบินอู่ตะเภาเป็นสนามบินพาณิชย์ในระดับสากล เป็นต้น

จากแนวโน้มทิศทางการพัฒนาของประเทศพบว่าระยองเป็นจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว ซึ่งที่ผ่านมามีกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนที่ได้รับผลประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งระบบการจัดการท่องเที่ยวมักเป็นการมุ่งใช้ทรัพยากรที่ไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นทิศทางการพัฒนาที่ดีควรจะมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนควบคู่กับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นสำคัญ

ชุมชนปากน้ำประแส เป็นชุมชนที่มีที่ตั้งบริเวณที่แม่น้ำประแสไหลมาบรรจบกันลงสู่ทะเล จึงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมงทั้งจากการประมงน้ำเค็มและประมงน้ำจืด มีพื้นที่ป่าชายเลนกว้างใหญ่เป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด และในอดีตปากน้ำประแสยังเคยรุ่งเรือง เป็นย่านธุรกิจศูนย์กลางทางการค้าทางน้ำหรือเมืองท่าขนาดใหญ่ของอำเภอแกลง ปัจจุบันการประกอบอาชีพประมงประสบปัญหาจากสาเหตุหลายปัจจัย เช่น จำนวนสัตว์น้ำในทะเลลดน้อยลง รวมทั้งปัญหาจากน้ำมันเชื้อเพลิงมีราคาสูง ทำให้การทำประมงไม่คุ้มค่ากับการออกเรือหาปลา ประชาชนจึงเริ่มมีรายได้ลดลง จึงเกิดการปรับตัวหันมาประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวโดยเน้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน Sustainable Tourism คณะวิจัยเห็นว่าการพัฒนาภาคการท่องเที่ยวจะเป็นทางเลือกที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก โดยเน้นการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่จัดการโดยชุมชน จึงได้จัดทำ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดระยอง: กรณีศึกษาชุมชนตำบลประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยองขึ้น โดยคาดหวังว่าผลการวิจัยจะนำไปสู่การช่วยนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชุมชนเคยดำเนินมาในอดีตให้มีคุณภาพมากขึ้น รวมทั้งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นต่อไป

ตำบลปากน้ำประแสเดิมเป็นชุมชนโบราณ ดำรงชีวิตโดยการต่อเรือไม้ขนาดใหญ่จับสัตว์ทะเล ต่อมาปัญหาเรื่องราคาน้ำมันแพง ชาวประมงจำนวนหนึ่งไม่สามารถดำรงชีพในการทำประมงได้อีกต่อไป ซึ่งบางส่วนได้ปรับตัวหันมาประกอบอาชีพนำเที่ยวโดยใช้เรือนำนักท่องเที่ยวท่องเที่ยวทะเล และบางส่วนเปิดพื้นที่พักแรมเป็นลักษณะโฮมสเตย์ (Home stay)¹ ให้กับนักท่องเที่ยว และเพิ่มกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การปลูกป่าชายเลน หรือการชมระบบนิเวศน์ป่าชายเลนไปรทอง เป็นต้น

ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนปากน้ำประแส น่าจะมีนัยต่อการสนับสนุนของยุทธศาสตร์หลักของถนนบูรพาชลทิศ (ระยอง จันทบุรี ตราด)² เนื่องจากถนนเส้นนี้ถูกสร้างเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

ประเด็นแรงจูงใจต่อมาก็คือ ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนดังกล่าว คณะผู้วิจัยไม่สามารถนำตัวแบบจากนักวิชาการ หรือหนังสือทั่ว ๆ ไป ไปกรอบตามทฤษฎีที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดในห้อยสี่เหลี่ยม เพราะคำตอบอยู่ที่ชุมชน ซึ่งประเด็นคำถามหลักที่สำคัญที่คณะผู้วิจัยต้องการค้นหาคือ ระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีลักษณะอย่างไร รูปแบบและการประกอบสร้างความหมายที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนใช้วิธีอะไรในการให้นิยามการท่องเที่ยวตามบริบทของตน และสื่อสารออกไปให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในลักษณะใด และคำถามสุดท้ายชุมชนเข้มแข็งจากการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ตำบลปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยอง
2. เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ตำบลปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

¹ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบ Home Stay เข้าถึงได้จาก <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?contentid=420> เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2554

² โปรดดู ยุทธศาสตร์หลักของถนนบูรพาชลทิศ เข้าถึงได้จาก <http://www.rayong.go.th/data/yts.html> เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2554

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบผสมผสานโดยเชื่อมโยงจากการวิเคราะห์ด้วยมุมมองเชิงทฤษฎีที่หลากหลาย (Multi-theoretical Perspective) การสร้างทฤษฎีจากบริบทที่เกิดขึ้นจากภาคสนามวิจัย (Grounded Theory) และใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับทั่วไป และการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) ตลอดจนเอกสาร รายงาน ผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์ภาพรวมระดับประเทศ และภาคปฏิบัติของภาคประชาชนที่เคยผ่านประสบการณ์จริง เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นอย่างกระจ่างชัด ตั้งแต่การริเริ่มการสร้างชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว วิธีการประกอบสร้างความหมายให้การท่องเที่ยว จนนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งประเด็นสำคัญของการศึกษาวิจัยนี้จึงมีเป้าประเด็นในการคลี่คลายให้เห็นถึง สาระสำคัญ 3 ส่วนด้วยกัน คือ กระบวนการจัดการการท่องเที่ยว รูปแบบ และการประกอบสร้างความหมายให้กับการท่องเที่ยว และการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

- การวิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยว มีเป้าประเด็นที่ต้องการการสืบค้นให้เห็นถึงระบบการบริหารจัดการที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ โดยใช้พื้นฐานเชิงทฤษฎี ที่กล่าวถึง ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน บรรทัดฐานของสังคม การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ และการไว้วางใจ มาใช้เป็นกรอบสำคัญที่เข้ามากำหนด

- การถอดบทเรียนของภาคปฏิบัติจริงของประสบการณ์ของชุมชนปากน้ำประแส ที่ได้ใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนเชื่อมโยงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งสำหรับในบริบทของกรณีศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ แนวศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ดังจะสรุปประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านการเมือง
3. ด้านสังคม และวัฒนธรรม
4. ด้านสิ่งแวดล้อม

1. **ด้านเศรษฐกิจ** ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่นมีความกินดีอยู่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรวมกลุ่มธุรกิจที่หลากหลายเพื่อสร้างพลังในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางหรือนายทุน มีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การมีโอกาสเข้าถึงและใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสิ่งที่มีค่าน้อยหรือไม่มีของชุมชน มีเงินทุนสำรองให้สมาชิกในชุมชนได้กู้ยืมเพื่อการลงทุน หรือสำหรับกิจการสาธารณะและสวัสดิการของชุมชน การปลอดจากการพึ่งพิงตลาดทุน และปัจจัยในการผลิตจากภายนอกเพื่อลดการพึ่งพิงให้เหลือน้อยที่สุด ขายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม มีความสามารถในการจัดระบบธุรกิจของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดจากความเสี่ยงในการผลิตหรือมีความเสี่ยงน้อย

2. **ด้านการเมือง** ได้แก่ ต้องไม่กระจุกอำนาจในการตัดสินใจที่หน่วยงานราชการท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่มุ่งกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้กับประชาชนท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ประชาชนท้องถิ่นได้มีอำนาจในการผลักดันหรือต่อรองกับรัฐ หรือกลุ่มผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นแนวนโยบาย รวมถึงการจัดสรรงบประมาณโดยให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชนได้ และการไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจจากภายนอกหรืออำนาจทุน

3. **ด้านสังคมและวัฒนธรรม** ได้แก่ การมีความสมัคสมานสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน มีเวทีประชุมประชาคมที่ทุกคนสามารถเสนอความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เพื่อความร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกสาธารณะ มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ในยามจำเป็น มีวิถีคิดที่จะพึ่งตนเอง มีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ที่ความสามารถปรับใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน มีความปลอดภัยในชีวิตสุขภาพ และทรัพย์สิน

4. **ด้านสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี มีการจัดระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ มีการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชน คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และสร้างวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

การลงสู่สนาม (Field)

สนามที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ เขตรับผิดชอบของเทศบาลปากน้ำประแส เหตุผลที่ต้องเลือกสนามแห่งนี้ก็คือ ก่อนการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์และเปรียบเทียบตามการท่องเที่ยวโดยชุมชนแหล่งอื่นๆ พบว่า มีด้วยกันอยู่ 2 แบบ คือ แบบแรกเกือบทั้งหมดเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ และแบบหลังเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างใหม่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ แต่รับผิดชอบโดยเอกชน ซึ่งความแตกต่างที่น่าสนใจของการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส กล่าวคือ มิใช่เป็นวิถีชีวิตเก่าก่อนของชุมชน การสร้างพื้นที่ของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยที่ชุมชนไม่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวมาก่อนจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างมาก ประเด็นที่สองคือการท่องเที่ยวโดยชุมชนแห่งนี้ รัฐท้องถิ่นเป็นเจ้าของหรือเจ้าภาพหรือผู้จัดการใหญ่ ซึ่งจะต่างจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ในแบบหลังที่เอกชนเป็นเจ้าของ และความต่างที่สำคัญในการบริหารคือ สิ่งที่สำคัญคือต้องมุ่งแสวงหากำไรอย่างสูงสุด แต่ถ้ารัฐท้องถิ่นเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวเสียเอง ดังนั้นรัฐท้องถิ่นต้องการอะไรจากการท่องเที่ยว ความน่าสนใจดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยได้เลือก การท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส เทศบาลปากน้ำประแส อำเภอกกลง จังหวัดระยอง เป็นสนามในการวิจัยครั้งนี้

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก โดยแนวคำถามถูกออกแบบสำหรับบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ถูกคัดเลือกโดยอาศัยหลักการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) คือ การใช้ทฤษฎีที่เข้ามากำหนดสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตามหลักการเลือกเชิงทฤษฎีออกเป็น 4 กลุ่ม คือ คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลปากน้ำประแส ผู้ประกอบการ ประชาชน และข้าราชการโดยแนวคำถามจะอยู่ในกรอบของข้อมูลนับตั้งการสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระบบการบริหารจัดการ และชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะเป็นอย่างไร หลังจากได้เข้าสู่สนามและเก็บข้อมูลแล้ว ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกนำมาสรุปและวิเคราะห์ เพื่อหาผู้ให้ข้อมูลหลักที่คุณลักษณะต่างออกไปจากผู้ให้ข้อมูลคนก่อนหน้า (Negative Cases) เพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่มาตรวจสอบข้อสรุปเดิม จนถึงระดับที่ข้อมูลที่ได้นั้นใหม่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนองานเชิงทฤษฎีที่มีอยู่ได้ (Strauss and Corbin, 1990) อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ผู้วิจัยประสบพบเจอจากการลงเก็บข้อมูลสนามจริง ส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลค่อนข้างจะเป็นด้านดีของการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ดูเหมือนไม่น่าสนใจ แต่ด้วยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแสไม่ได้เป็นไปตามคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำให้ผู้วิจัยต้องสร้างความไว้วางใจกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนนี้ถูกดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ได้ถูกเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึก และบันทึกเครื่องบันทึกเสียง จากนั้นจึงนำมาถอดคำให้สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในการวิเคราะห์ และจัดแยกประเภท จากนั้นทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจบริบทที่เกิดขึ้น ณ พื้นที่ชุมชนปากน้ำประแส แล้วตีความหมายเพื่อให้เข้าถึงระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยว โครงสร้างสังคมวัฒนธรรม แบบแผนการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนปากน้ำประแส ผู้ให้ข้อมูลหลัก 1) คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลปากน้ำประแส จำนวน 2 คน 2) ผู้ประกอบการ จำนวน 5 คน 3) ประชาชน 5 คน และ 4) ข้าราชการ จำนวน 2 คน

ผลการวิจัย

การปรับตัวของชุมชนจนนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส เทศบาลตำบลปากน้ำประแส กล่าวคือ จากการที่ผู้วิจัย ลงไปเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เจาะลึก และการสังเกตการณ์ในพื้นที่ของชุมชนปากน้ำประแส จนไปสู่การตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบท ความสำเร็จในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแสมีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 5 ประการด้วยกัน คือ 1) **การมีผู้นำที่เข้มแข็ง** การมีผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนพื้นที่ชุมชนเป็นการท่องเที่ยว จนนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองได้ ซึ่งลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของผู้นำที่เข้มแข็ง คือ ด้านความซื่อสัตย์ความสามารถของผู้นำ สามารถที่จะคิดแนวทางดำเนินงานที่แปลก โดยชุมชนไม่มีองค์ความรู้พื้นฐานในเรื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวรองรับ แต่ซึ่งเป็นคนที่มุ่งมั่นและเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา 2) **บทบาทและหน้าที่ของเทศบาลตำบลปากน้ำประแส** นอกจากจะเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนแล้ว เทศบาลตำบลปากน้ำประแส ยังสนับสนุน/ หนุนเสริม ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการ

ให้ใช้สอยในพื้นที่ของส่วนราชการ สร้างระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างประชาชนกับรัฐ หรือวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยว รวมทั้งข้อเสนอแนะจากทั้งนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนยังให้การช่วยเหลือด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอีกด้วย จากบทบาทและหน้าที่ของเทศบาลตำบลปากน้ำประแส ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว 3) **การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วม** การหาข้อสรุปของชุมชนปากน้ำประแส ไม่จะเป็นการร่วมกันกำหนดแผนพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน การแก้ไขปัญหา ประเมินผลการแก้ไข ตลอดจนการร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว จะใช้วิธีการประชุมประชาคม โดยตำบลบางน้ำผึ้งจะแบ่งการประชุมประชาคมออกเป็น 2 ส่วน คือ ในหมู่บ้าน เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านกำหนดเป็นวาระ หรือปัญหาหรือแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐท้องถิ่นกับหมู่บ้าน พอได้ข้อสรุปเบื้องต้นแล้ว จะนำไปสู่เวทีประชุมประชาคมใหญ่ คือระดับตำบลต่อไป ณ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส เพื่อหาสรุปพร้อมกันทั้งตำบล ซึ่งในที่ประชุมประชาคมใหญ่ จะมีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจัดลำดับความสำคัญในการแก้ไขปัญหา ก่อนหลัง เฉพาะหน้า เมื่อได้ข้อยุติแล้วก็จะนำแนวทางการทำงานบรรจุไว้ในแผนพัฒนาชุมชนในช่วงปีงบประมาณต่อไป หรือในส่วนของการประชุมประชาคมของการท่องเที่ยวโดยเทศบาลฯ ก็จะจัดให้มีประชุม เพื่อกำหนดทิศทางแผนการท่องเที่ยว วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ประเมินผลสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เหมาะสมต่อไป หลังจากที่ที่ได้ผลสรุปออก จะนำไปบรรจุในพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป 4) **การสร้างระเบียบและกฎเกณฑ์** ระเบียบคณะกรรมการบริหารกิจการการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส เพื่อให้การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ในการเป็นตลาดชุมชน 5) **การสร้างเครือข่ายและความไว้วางใจ** การสร้างเครือข่าย และความไว้วางใจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแสได้ทำให้ประชาชนท้องถิ่นได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่แบ่งความเป็นญาติ กับความไม่เป็นญาติ ซึ่งความสัมพันธ์นี้มีอาจจะก่อรูปไปสู่ความสัมพันธ์ที่เรียกว่า เครือข่ายของการกระทำร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวม อันเป็นความร่วมมือระหว่างสมาชิกของชุมชนที่ครอบคลุมทั่วทั้งสังคมได้อย่างแท้จริง ขณะที่ผู้คนในชุมชนได้พบปะกัน ได้ปรึกษาหารือกันในเรื่องทั่วไป หรือเรื่องเกี่ยวกับปัญหาในชุมชน เอาใจมาคุยกันเหมือนพี่น้องกัน หาทางออกร่วมกัน มิใช่ต่างคนต่างอยู่เหมือนกับในอดีต ส่วนความไว้วางใจนั้น ถ้าชุมชนได้มีอยู่ในระดับที่สูง การขอความร่วมมือกับชาวบ้านในการทำโครงการต่างๆ ก็จะง่ายขึ้นเพราะชาวบ้านเห็นว่าเป็นประโยชน์

และอีกประการหนึ่งคือการบูรณาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยเครือข่าย โดยยึดหลักความร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันกัน จะเป็นรูปแบบการพัฒนาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทศวรรษหน้า ซึ่งจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ลักษณะการทำงานดังกล่าวจำเป็นต้องมีปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ได้แก่ การที่สมาชิกในเครือข่ายเล็งเห็นเป้าหมายร่วมกัน มีพันธกิจที่ชัดเจน มีระบบบริหารจัดการองค์กรเครือข่าย (Business Model) ที่มีประสิทธิภาพแกนนำชุมชนมีความเข้มแข็งและปราศจากความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ มีการสร้างให้เกิดบรรยากาศความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมถึงการที่ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในการกิจของเครือข่าย อย่างไรก็ตามแนวทางการบริหารจัดการโดยเครือข่ายเพื่อบูรณาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เทศบาลปากน้ำประแส ประเด็นสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่เทศบาลปากน้ำประแส ประการหนึ่ง คือ ทำอย่างไรให้กิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เกิดประสิทธิภาพในลักษณะที่หนุนเสริมซึ่งกันและกัน (Synergy) เพื่อให้ผลลัพธ์ที่ได้จากการพัฒนาสามารถทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีให้ได้มากที่สุด (Optimal Impact) ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากร นานาประการที่มีอยู่ จึงเป็นที่มาของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Plan) ที่มีการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้แต่ละประเด็นยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบเชื่อมโยง (Integrated Activities) การสร้างเอกภาพระดับเป้าหมาย เพราะข้อเสนอแผนงาน/โครงการ ได้มาจากการวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพ โอกาส และข้อจำกัด การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้ หลักวิชาการ และความคิดสร้างสรรค์ **กระบวนการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน** มีกระบวนการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน เป็นระบบ ต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง **องค์กรเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนที่ชัดเจน** โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมตามระดับความพร้อม และการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่องด้วยความสมัครใจมากกว่าการจัดตั้งแบบบังคับ เป้าหมายที่เป็นรูปธรรมสำหรับกลยุทธ์นี้คือ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ที่ทำให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงระหว่างสมาชิกเครือข่าย เพื่อให้กระบวนการขับเคลื่อนตามแผนยุทธศาสตร์ฯ มีน้ำหนักหล่อลื่นด้วยข้อมูลข่าวสารและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ได้แก่ ระบบการบริหารจัดการ ซึ่งจะประกอบไปด้วย การมีผู้นำที่เข้มแข็ง บทบาทและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล กระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างระเบียบและกฎเกณฑ์ การสร้างเครือข่าย และการไว้วางใจ เป็นส่วนที่ทำให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะสรุปผลและอภิปราย กล่าวคือ 1) **การมีผู้นำที่เข้มแข็ง** การมีผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนพื้นที่ชุมชนเป็นการท่องเที่ยว จนนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองได้ ซึ่งลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของผู้นำที่เข้มแข็ง คือ ด้านความซื่อสัตย์และความสามารถของผู้นำ ส่วนอีกประเด็นหนึ่งนั้น คือการสร้างวินัยในตนเอง ขณะเดียวกันที่สำคัญในการพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำกล่าวคือ ปัจจัยแรกเป็นเรื่องของการศึกษา ปัจจัยที่สองคือประสบการณ์ และปัจจัยประการที่สาม คือการได้รับคำแนะนำจากบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงและผู้ที่มีความรู้สูงกว่าประชาชนในชุมชนจำเป็นต้องเสริมสร้างภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชนด้วยการเสริมสร้างคุณลักษณะเฉพาะตัวให้เหมาะสม 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นการสร้างองค์ความรู้สำหรับการเรียนรู้ อย่างเป็นรูปธรรม ประการที่สอง คือการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชน ซึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และประการที่สาม คือ การเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ 2) **บทบาทและหน้าที่ของเทศบาลตำบลปากน้ำประแส** บทบาทและหน้าที่ของเทศบาลตำบลปากน้ำประแส พบว่า นอกจากจะเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนแล้ว เทศบาลตำบลปากน้ำประแส ยังสนับสนุน/ ฝักใฝ่ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการให้ใช้สอยในพื้นที่ของส่วนราชการ สร้างระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างประชาชนกับรัฐ หรือวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยว รวมทั้งข้อเสนอแนะจากทั้งนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนยังให้การช่วยเหลือด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอีกด้วย จากบทบาทและหน้าที่ของเทศบาลตำบลปากน้ำประแส ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลปากน้ำประแส เป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชน มีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาตำบล โดยการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน บทบาทในการบริหารโครงการหรือการนำแผนพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ (Implementation) บทบาทในการระดมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชน บทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของชุมชน มีอำนาจในการออกข้อบังคับตำบล เพื่อใช้ในเขตตำบล และนอกจากนี้ ยังได้เปิดโอกาสให้ประชาชนรวมตัวกันสามารถยื่นข้อเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบล ออกข้อบังคับได้ แต่ไม่ขัดต่อกฎหมาย 3) **การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม** การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า การหาข้อสรุปของชุมชนปากน้ำประแส ไม่จะเป็นการร่วมกันกำหนดแผนพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนการแก้ไขปัญหา ประเมินผลการแก้ไข ตลอดจนการร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว จะใช้วิธีการประชุมประชาคม โดยตำบลบางน้ำผึ้งจะแบ่งการประชุมประชาคมออกเป็น 2 ส่วน คือ ในหมู่บ้าน เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านกำหนดเป็นวาระ หรือปัญหาหรือแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐท้องถิ่นกับหมู่บ้าน พอได้ข้อสรุปเบื้องต้นแล้ว จะนำไปสู่เวทีประชุมประชาคมใหญ่ คือระดับตำบลต่อไป ณ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส เพื่อหาสรุปพร้อมกันทั้งตำบลฯ สอดคล้องกับแนวคิดของอเนก นาคะบุตร (2545: 13-18) 1) มีคณะทำงานที่หลากหลาย สำหรับแผนชุมชนถือเป็นหัวใจในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูวิถีชีวิตต่าง ๆ การทำให้แผนชุมชนมีชีวิตได้ต้องมีคณะทำงานที่หลากหลายตั้งแต่แรกเริ่ม เช่น ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำธรรมชาติ ผู้นำแบบเป็นทางการ ถ้าเริ่มจากการรวมแบบมีพลังแล้วแผนชุมชนจะเดินได้ 2) มีฐานข้อมูลชุมชน ซึ่งต้องเป็นปัจจุบัน ในการออกแบบข้อมูลสามารถจัดทำได้ 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ชุมชนออกแบบเอง ส่วนที่ 2 นำข้อมูลไปพัฒนากับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลครอบคลุม เช่น ทูทางสังคม ทรัพยากรเศรษฐกิจชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สุขภาวะชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และพลังงานชุมชน ฯลฯ สำหรับแหล่งข้อมูลได้จากการออกแบบและจัดเก็บร่วมกันระหว่างชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ภายหลังจากได้ข้อมูลแล้วต้องนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อให้ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้น สิ่งสำคัญ คือ เมื่อรู้ข้อมูลร่วมกันจะทำให้เกิดความตระหนักร่วมกัน 3) มีแผนชุมชน การออกแบบควรคำนึงว่าแผนจะเกี่ยวข้องกับพลังงานชุมชน สุขภาวะชุมชนได้อย่างไร 4) มีกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจริง โดยใช้ข้อมูลเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่ใช้แผนชุมชนเป็นตัวตั้ง การได้แผนไปแล้วนอกจากการบูรณาการประสาน จะต้องสู่การปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชน การฟื้นฟูซึ่งต้องมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมสำหรับการสร้างความสมดุล 5) สำหรับกิจกรรมที่เกิดจากข้อมูล แล้วนำไปสู่การแก้ปัญหานั้น กำหนดไว้ 3 ระดับดังนี้ ระดับพื้นฐาน ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นฐาน เช่น การทำเกษตรกรรม เป็นต้น ระดับการพัฒนา เมื่อชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้แล้วต้องพัฒนาความรู้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ และระดับการแข่งขัน ขยายกิจกรรมสู่การแข่งขัน และ 6) มีศูนย์การเรียนรู้ กระบวนการแผนชุมชนที่

จะนำไปสู่การเรียนรู้ และการแก้ปัญหาการฟื้นฟู ในเชิงวิถีปฏิบัติทุกด้าน คือ การสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชน หัวใจอยู่ที่เวทีชาวบ้าน เวทีการวิเคราะห์ เรียนรู้ ชวนคิด ชวนพูด การที่จะสร้างฐานการเรียนรู้ในชุมชน หรือศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งควรประกอบด้วย กิจกรรม วิทยากรในชุมชน นักจัดการความรู้ของชุมชน การถ่ายทอด โดยมีระบบสื่อ และผู้ที่เข้าไปเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 4) การสร้างระเบียบและกฎเกณฑ์ ระเบียบคณะกรรมการบริหารกิจการการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส เพื่อให้การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแส เป็นไปด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ในการเป็นตลาดชุมชน 5) การสร้างเครือข่าย และความไว้วางใจ การสร้างเครือข่าย และความไว้วางใจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนปากน้ำประแสได้ทำให้ประชาชนท้องถิ่นได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่แบ่งความเป็นญาติ กับความไม่เป็นญาติ ซึ่งความสัมพันธ์นี้มีอาจจะก่อรูปไปสู่ความสัมพันธ์ที่เรียกว่า เครือข่ายของการกระทำร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวม

การบูรณาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยเครือข่าย เพื่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่เทศบาลปากน้ำประแส กล่าวคือ (1) การสร้างเอกภาพระดับเป้าหมาย ใช้แผนยุทธศาสตร์ฯ เป็นแนวทางและคู่มือในการจัดทำแผนงาน/โครงการพัฒนา ของแต่ละหน่วยงานเพื่อสร้างเอกภาพที่ระดับเป้าหมายและยุทธศาสตร์ เพื่อให้การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานมีสาระของโครงการ/กิจกรรม (2) กระบวนการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน มีกระบวนการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจน เป็นระบบ ต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ควรมีการตกลงร่วมกันกับกลุ่มภาคีการพัฒนาต่าง ๆ (ตามความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ) ว่าจะต้องมีการวางระบบการติดตามผลการดำเนินงานตามแผนฯ อย่างจริงจังร่วมกัน (3) องค์กรเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนที่ชัดเจน มีการจัดองค์กรเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนที่ชัดเจน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมตามระดับความพร้อม และการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่องด้วยความสมัครใจมากกว่าการจัดตั้งแบบบังคับ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่สามารถใช้เป็นพื้นที่ในการศึกษาและให้ภาพสะท้อนทางสังคม-วัฒนธรรมได้ไม่ต่างไปจากในบริบทอื่น ๆ ดังเช่นที่การศึกษานี้ได้ใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชน และรูปแบบการท่องเที่ยว

การศึกษาเรื่องนี้ ได้ใช้พื้นที่วิจัยเฉพาะในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำประแส อำเภอแกลงจังหวัดระยองเป็นสำคัญ การศึกษาในพื้นที่ศึกษาอื่น ๆ จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ซึ่งผลลัพธ์จากการวิจัยที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันน่าจะทำให้เห็นภาพรวมของรูปแบบการท่องเที่ยวได้กว้างขึ้นและมีมุมมองที่หลากหลายขึ้น

ผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านบริบททางการท่องเที่ยวนั้นยังมีความน่าสนใจและยังมีอีกหลายแง่มุมที่สามารถนำไปสู่การศึกษาวิจัยอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต ประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเกี่ยวเนื่องกับการศึกษารุ่นนี้และเป็นประเด็นที่น่าสนใจไม่น้อยคือเรื่องแนวคิดเรื่องอุตสาหกรรมวัฒนธรรมและการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้าที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมหลังสมัยใหม่นี้และเชื่อว่าการท่องเที่ยวจะเป็นตัวอย่างในการอธิบายความเป็นไปของกระบวนการดังกล่าวในโลกปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดระยอง. 2554. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระยอง.

โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบ Home Stay เข้าถึงได้จาก

<http://www.prasae.com/viewcontent.asp?contentid=420> เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2555

ยุทธศาสตร์หลักของถนนบูรพาชลทิศ. เข้าถึงได้จาก <http://www.rayong.go.th/data/yts.html>

เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2554

อเนก นาคะบุตร. 2545. *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน.

Fennell A. David. 2008. *Ecotourism: An introduction*. New York NY:

Routledge.

Strauss, Anselm and Corbin, Juliet. 1990. **Basics of Qualitative Research Grounded Theory Procedures and Techniques.** London, NewDelhi: Sage Publications.

สัมภาษณ์

จิรโชติ ปัญญาประดิษฐ์, ผู้อำนวยการกรมทางหลวงชนบท จังหวัดระยอง,
เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2556.

ไชยรัตน์ เอื้อตระกูล, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลปากน้ำประแส, เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2556.

สอิ่ง ประสงค์ศิลป์, ผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่เทศบาลตำบลประแส, เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2556.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, รองศาสตราจารย์. เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2551.

เอกชัย เนตรมณี, ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนประแสร์ และผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม,
เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2556.